

BS"D

Burial Afar – On Halacha and Technology

R. Mois Navon

Beit HaKenneset HaSefaradi BeRimon – Terumah 5781

L'Ily Nishmat Emanuel Menachem ben Abba and Elka

An interesting halachic issue was presented to me this erev Shabbat. A dear friend and very learned Jew, Manny Abrams, passed away this Wednesday. The family sent the body for burial in Israel; and as Manny was an ardent supporter of the State of Israel, it is certainly fitting that he be buried here. (On a personal note, Manny was one of the very few people in LA to show strong support for my decision to make Aliyah.)

So far nothing halachically unusual. The problem began, however, when the body was delayed in NY and wouldn't arrive for burial in Israel until Sunday afternoon. Still, all is as to be expected. But then I was told that the family will begin to sit shiva immediately, days before the burial. How could this be?

It turns out that the accepted practice is indeed as such. R. Maurice Lamm writes that "Those who remain at home should begin mourning when the mourner discontinues traveling with the body, or when those traveling with it are out of sight, such as at an airport" (*The Jewish Way is Death and Mourning*, p. 84).¹

This is based on the Shulchan Aruch:

Those who have sent the deceased to another country to be buried, and they know not when he will be buried, once they have "turned their faces" from accompanying the deceased, they start to count the shiva and sheloshim of mourning.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות אבילות סימן שעה

סעיף א

מאימתי חל האבילות, משנקבר ונגמר סתימת הקבר בעפר, מיד מתחיל האבילות ומעט ראשו, אבל אינו חולץ מנעליו עד שיגיע לביתו (רמב"ן). ועכשיו נוהגים לחלוץ מנעל אחר סתימת הגולל מיד, כדאיתא בסימן שע"ו. הגה: (וע"ל סימן שע"ב). היה סבור שנסתם הקבר והתחיל להתאבל, ואחר כך נודע לו שטעה, חוזר ומתחיל האבילות מחדש (תשובת הרא"ש כלל כ"ז).

סעיף ב

מי שדרכם לשלוח המת למדינה אחרת לקבורו, ואינם יודעים מתי יקבר, מעת שיחזרו פניהם מללוות מתחילין למנות שבעה ושלישים ומתחילין להתאבל (ל' רמב"ם פ"א מה"א ד"ו); וההולכים עמו, מונים משיקבר. ואם גדול המשפחה הולך עמו, אף אלו שבכאן אינם מונים אלא משיקבר; וגדול המשפחה היינו דביתא סמוך עליה וגרירי כולו בתריה, לא שנה אח לא שנה בן קטן; ויש מי שאומר והוא שיהא בן י"ג.

---

¹ See also *Mourning in Halacha*, p. 150 which quotes Igrot Moshe (YD I:253, II:170).

I discussed this with my good friend R. Jonathan Bailey, who then conferred with his Rav, R. David Fink (Midreshet Lindenbaum) who wrote him as follows:

The poskim are divided on this issue:

- 1) Some hold that the mourners begin **שבעה** when they are **מהזיר פנים**.
- 2) Others hold that since we nowadays have telephones and can know the exact time of the burial, so **שבעה** begins with the burial.

Although both opinions are widely followed, (1) is more common. Therefore **שבעה** begins [after the body arrived at the airport and the mourners went home] even though the flight was delayed and even if the burial will be for some reason further delayed.

Even if the mourners watch the funeral on Zoom, they can (and usually do) follow the first opinion. According to the first (and most prevalent) opinion, modern technology has no impact.

This means that the mourners outside Israel begin and finish their **שבעה** before any mourners in Israel who attend the funeral.

The mourners can choose to follow (2) if they wish. In this case **שבעה** in Israel and abroad will correspond.

Now, while it seems relatively clear that the prevalent custom is to begin mourning the minute the mourners part ways from the deceased, I find that not taking into account modern technology reflects a failure to take into account the principles underlying the halacha. To be clear, I am not claiming that modern realia demand that halacha change, but rather that halachic principles demand that its application change in light of modern realia.²

My point is that the “turn” of the mourner away from the deceased (hachzarat panim) is really a reflection of the turn that moves him from the state of “onen” (pre-burial) to the state of “avel” (post-burial) – it is a psychological turn, a turn from shock to acceptance. And it is only when one is an “avel” that one can move to the customs of shiva, for it is only in the state of acceptance that one can even begin to entertain the thought of “consolation.” This idea is firmly based in the Mishna (Avot 4:18):

Rabbi Shimon ben Elazar said: Do not try to appease your friend during his hour of anger; Nor comfort him at the hour while his dead still lies before him; ...

משנה מסכת אבות פרק ד משנה יח
רבי שמעון בן אלעזר אומר אל תרצה את חברך בשעת כעסו ואל תנחמנו בשעה שמתו מוטל לפניו
ואל תשאל לו בשעת נדרו ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו:

An onen, one whose dead lies before him, as it were, cannot accept any words of consolation. The big question is: what is considered “lying before him”?

---

² This is the approach of R. Soloveitchik in Halakhic Man (Part I, ch. V, VI) and as elucidated by R. Avinoam Rosenak (Shiur Feb. 21, 2021, Beit Avi Chai).

As noted above, the custom is to consider a body sent off another city as no longer “lying before him.” I contend, however, that this is based on the psychological impact of not having any idea when the body will be buried. In such circumstances, the mourner has resigned himself to the loss. However, if the mourner is still very aware of where the body is, and when it will be buried, he is still very much in that difficult state of anticipating the burial. Indeed, this is exactly what the commentators on the Shulchan Aruch write.

The Beer Heteiv writes that the mourners enter the state of “avel” when they have “given up hope which is tantamount to sealing the grave.”

באר היטב על שולחן ערוך יורה דעה הלכות אבילות סימן שעה סעיף ב
והרמב"ן כתב סתם במוליכין אותו מעיר לעיר דכיון שמסרוהו לאיזו שמוליכין אותו
והחזירו פניהם כבר נתיאשו ממנו ויאוש כסתימת גולל וכו' ואח"כ כתב וכן נראין דברי
הרמב"ם ז"ל שכתב מי שדרכן לשלוח המת למדינה אחרת לקברו ואינם יודעים מתי יקבר
מעט שיחזרו פניהם מתחילין למנות כו' ...

Similarly, the Dagul Mervavah, quoting the Ramban, explains that the reason mourners who bury someone in a nearby city, though ceasing to accompany the corpse, must nevertheless wait till they receive word back from those that buried the body because: “the mourners’ attention remains on the departed.”

דגול מרבבה יורה דעה סימן שעה סעיף ב
(ש"ך ס"ק א) כשמוליכין אותו לעיר אחרת. ועיין לקמן סוף סימן שצ"ט [סעיף יד].
זה נראה לענ"ד דשם מיירי בערב יום טוב ומסרוהו לעובדי כוכבים שיקברוהו ביום טוב,
וכיון דלהאבל אי אפשר לסייע ביום טוב בקבורתו, אפילו אם הקברות סמוך לעיר דינו
כאלו שולחים אותו לעיר אחרת, שהרי ההפרש ביניהם הוא כמו שכתב הב"י [עמוד רפא
ד"ה ומ"ש בשם בעל] בשם הרמב"ן [תורת האדם ענין ההתחלה עמוד קסג] דכשהוא סמוך
לעיר דעתן של האבלים עליו עד שיחזרו הקרובים ויאמרו שקברוהו, ובערב יום טוב
סמוך לחשיכה שמסרוהו לעובד כוכבים לא שייך זה, כן נראה לענ"ד לחלק ביניהם. אבל
עיינתי בדברי הרא"ש בפרק אלו מגלחין [מועד קטן פ"ג סימן לט] ובלשון הרמב"ן שהביא
בב"י בסימן זה מוכח שהרמב"ן פליג על בעל הלכות גדולות, והרי בעל הלכות מיירי בערב
יום טוב ובמסרוהו לעובד כוכבים, שמע מינה שהרמב"ן אפילו בזה פליג. ואם כן דברי
המחבר לקמן בסימן שצ"ט שסתם דבריו ולא חילק בין קברות סמוך לעיר ובין מוליכים
לעיר אחרת צ"ע. ואולי המחבר לעצמו הכריע לחלק בין הפרקים כמו שכתבתי:

Clearly the notion of beginning the shiva once the body has left they city is directly connected to the mourners being completely disconnected from the deceased in the sense that they have given up all hope and the deceased is as if completely buried.

And this brings us back to the 21st century, when, not only do we have telephones, email, internet chat, but we have live streaming. Not only will the mourners be informed when the burial took place, they will be watching it in real time. If this is not considered “and their dead lie before them” then I don’t what is. Accordingly, I believe that for people who will follow the deceased on his travels via various means of modern communication, and all the more so, will participate in the burial via live streaming, they must not start shiva until the burial has been completed.

In conclusion, I have sought to demonstrate that the halacha is a living law – one that takes fundamental principles and applies them to modern realia. Indeed, it is this capacity to integrate ancient principles with modern living that is at the heart of Jewish law – a law that is composed of both written law and oral law. In the words of R. Eliezer Berkovits:

The supreme principle of the law to which man is subject is theonomous, its ultimate source of authority is the will of God; the interpretation of the law and its application to the innumerable and forever-changing life situations is autonomous. Theonomy liberates the human will from the potentially destructive relativism of its subjectivity; human autonomy protects the absoluteness of the law against the occasionally negative consequences of its time-alienated objectivity. Through Halakha the Word from Sinai has become the way of life of the Jewish people through history.

Not In Heaven, p.83.

I can't think of a more appropriate way to conclude this drasha for the elevation of the soul of Emanuel Menachem than with this fundamental quote from R. Berkovits, because, in fact, it was Manny himself who taught me of R. Berkovits and urged me to read "Not In Heaven".

May the soul of Emanuel Menachem ben Elka and Abba find its fitting resting place among the righteous scholars of Israel and may we merit that day that the prophet Isaiah wrote:

He will swallow up death forever. The Sovereign LORD will wipe away the tears from all faces; he will remove his people's disgrace from all the earth. The LORD has spoken.

ישעיהו פרק כה פסוק ח, ח

(ח) בִּלְעַד הַמָּוֹת לְנֶצַח וּמָחָה אֲדַנִּי יְקֹוֹק דְּמִעָה מְעַל כָּל פְּנִים וְחִרְפַּת עַמּוֹ יִסִּיר
מְעַל כָּל הָאָרֶץ כִּי יְקֹוֹק דִּבֶּר : פ

Burial Afar - *Further Investigation*

The Shul" A states unequivocally that the transition from "onen" to "avel" is immediately upon the grave being filled with dirt.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות אבילות סימן שעה סעיף א
 מאימתי חל האבילות, משנקבר ונגמר **סתומת הקבר בעפר**, מיד מתחיל האבילות ומעטף ראשו, אבל אינו חולץ מנעליו עד שיגיע לביתו (רמב"ן). ועכשיו נוהגים לחלוץ מנעל אחר סתומת הגולל מיד, כדאיתא בסימן שע"ו....

There is no doubt that covering the grave with dirt is no mundane instrumental act but one that palpably demonstrates to the mourner that the deceased is gone from the world. There occurs a psychological shift in the mourner due to the physical event of burial.

That said, the psychological event alone, wherein a mourner accepts that their beloved is gone from the world, may not be enough to cause a shift in halachic status from onen to avel. The Rama notes that the grave *must* be covered with dirt for the mourning period to begin, such that if one believed that the grave was covered and thus started the "aveilut" early, he must begin again.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות אבילות סימן שעה סעיף א
 ... הגה: (וע"ל סימן שע"ב). היה סבור שנסתם הקבר והתחיל להתאבל, ואחר כך נודע לו שטעה, חוזר ומתחיל האבילות מחדש (תשובת הרא"ש כלל כ"ז).

This appears to point to an intrinsic requirement devolving on the actual status of the burial and independent of the mourner's belief of the status of the burial. That is to say, the psychological shift alone is not enough to move one to a state of aveilut but rather the shift must be accompanied by the physical reality of the covered grave.

The very next halacha in the Shul" A, however, seems to counter this point by teaching that if one sends the deceased to another country for burial "and they know not when he will be buried, then once they have 'turned their faces' from accompanying the deceased," they begin their "aveilut" status. This implies that the essence of the turn in status from onen to avel is psychological, taking place when the mourners have "turned their faces" and thus resigned themselves to their loss. And indeed, the Tur, quoting the Ramban, writes that the mourners enter the state of "aveilut" when they have "given up hope which is tantamount to sealing the grave."

טור יורה דעה הלכות אבילות סימן שעה
 אותם שאינם הולכין עמו מיד כשיחזרו פניהם מהמטה מתחילין למנות ומיהו כתב הרמב"ן דוקא כשמוליכים המת מעיר לעיר מיד כשמסרוהו לאלו שמוליכין אותו והחזירו פניהם מהמטה כבר נתיאשו ממנו ודמי לסתומת הגולל אבל הקוברים בב"ה סמוך לעיר החוזרים משערי העיר אינן מתאבלין עד שאמרו להם שנקבר וכ"כ הרמב"ם מי שדרכו לשלוח המת למדינה אחרת לקוברו ואינן יודעין מתי יקבר מיד שיחזרו פניהן מתחילין למנות האבלות

Similarly the Bach and the Beer Hetiev:

ב"ח יורה דעה סימן שעה

ומ"ש ומיהו כתב הרמב"ן וכו' וכ"כ הרמב"ם וכו'. נראה שטעמם דכיון שאינן יודעים מתי יקבר אם כן אינם יודעים כשיסתם הגולל שיהיו מונין ממנו ולפיכך מונין מיד משיחזרו פניהם לדלדלדהו מיחזי החזרת פניהם כנסתם הגולל. אבל בקרוב לעיר דיודעים סתימת הגולל אין להם למנות אלא מסתימת הגולל. ולבעל הלכות כל שאינן רואין סתימת הגולל אף על פי שיהיו יודעים על ידי שיאמרו להם מכל מקום כבר נתיאשו ממנו משהחזירו פניהם ומאותה שעה מונין :

באר היטב על שולחן ערוך יורה דעה הלכות אבילות סימן שעה סעיף ב
והרמב"ן כתב סתם במוליכין אותו מעיר לעיר דכיון שמסרוהו לאיזו שמוליכין אותו
והחזירו פניהם כבר נתיאשו ממנו ויאוש כסתימת גולל וכו' ואח"כ כתב וכן נראין דברי
הרמב"ם ז"ל שכתב מי שדרכן לשלוח המת למדינה אחרת לקברו ואינם יודעים מתי יקבר
מעט שיחזרו פניהם מתחילין למנות כו' ...

These last words of the Ramban, brought by the Tur, the Bach and the Beer Hetiev, can actually effect a reconciliation between the point made by the Rama (i.e., that the physical status of the burial is crucial) and the point made by the Shul" A (i.e., that "turning of their faces" in resignation to their loss is of the essence). For the resignation is likened to the closing of the grave – a complete burial. Accordingly, the physical and the psychological are inextricably linked such that the psychological shift from "onen" to "avel" is to be triggered, under normal circumstances, by the physical sealing of the grave or, in the absence of the knowledge of the actual burial, the physical trigger of "turning their faces" is to be considered as equivalent to the "sealing of the grave."

This "turning of their faces" as a substitute for the "sealing of the grave," however, is not to be applied lightly. Indeed, the reason for considering the "turning of their faces" to be akin to the "sealing of the grave" is because, as the Shul" A writes, quoting the Rambam, "they know not when the burial will take place." Furthermore, on this very halacha in the Shul" A, the Shach explains that if body is not being sent afar then the mourners staying at home can either reasonably estimate the time of burial or await word back from those accompanying the deceased to the cemetery to know that the burial took place. Accordingly, they only begin aveilut upon actual burial.

ש"ך על שולחן ערוך יורה דעה הלכות אבילות סימן שעה סעיף ב
א למדינה אחרת כו'. משמע דוקא כששולחים אותו לעיר אחרת אבל הקוברים בבית הקברות
סמוך לעיר החוזרים משערי העיר אינן מתאבלין עד שאמרו להם שנקבר וכמ"ש הרמב"ן וכן כתב
בית יוסף. ונ"מ ע"כ לענין קובר מתו בערב הרגל וכדאיתא בפוסקים בשם בעל הלכות :

So, again, in the ideal, it is the actual physical event of the burial that signifies the irretrievable loss and is thus the trigger of the psychological shift that moves the mourner, halachically, from onen to avel. In the absence of this, the pseudo-physical event of the "turning of their faces" serves as a substitute to trigger the shift.

Interestingly, there is an opposing camp of poskim who believe that "turning of the faces" is so deep that even if the mourners will later be informed of the burial, they nevertheless enter aveilut upon turning their faces. This camp is led by the Behag who argues that the act of "turning their faces" inheres of total resignation to the loss ("nityaashu"). This act of "turning the face," then, is no simple pseudo-physical event,

but a very real trigger of the psychological state that moves the individual, halachically, from onen to aveil; so much so, that even if they will be informed later of the actual burial (see Bach), and even if the burial is in the mourner's own city (see Tur), they have already changed states – psychologically and halachically - and are in full aveilut.

ב"ח יורה דעה סימן שעה

ולבעל הלכות כל שאינן רואין סתימת הגולל אף על פי שיהיו יודעים על ידי שיאמרו להם מכל מקום כבר נתיאשו ממנו משהחזירו פניהם ומאותה שעה מונין :

טור יורה דעה הלכות אבילות סימן שעה

אבל בעל הלכות לא חילק דאפילו נקבר בעירו מתחילין מיד כשיחזרו פניהן

Following the position of the Behag, the Aruch HaShulchan explains that simply taking leave (i.e., turning the face) is enough to trigger the shift in status. He argues that even though the Shul"TA wrote that such a shift is true only when "they know not when he will be buried," this was said not as a condition to the change of status but simply as an expression of the usual case – i.e., when one is to be buried afar, those staying behind will not know the time of burial.

ערוך השולחן יורה דעה סימן שעה סעיף ה

והנה מלשון זה משמע דווקא כשאין יודעים מתי יקבר מונים מיד וכ"כ מפורש אחד מהגדולים דכיון שאין יודעים מתי תהיה סתימת הגולל הו"ל לדידהו החזרת פניהם כסתימת הגולל [ב"ח] אבל מדברי הטור לא משמע כן שכתב וז"ל בד"א באותם שהולכים עם המת לבה"ק אבל וכו' מיד כשיחזירו פניהם וכו' ומיהו כתב הרמב"ן דווקא כשמוליכין המת מעיר לעיר וכו' וכ"כ הרמב"ם אבל בה"ג וכו' עכ"ל והרי הטור והרמב"ן לא הזכירו זה שאין יודעים מתי יקבר ועל זה כתב דכ"כ הרמב"ם וא"כ לא תפס בדבריו דכוונתו דווקא כשאין יודעים זמן הקבורה וכן מתבאר מדברי הרא"ש [סי' פ"ו] וביותר מדברי הנמק"י שכתב הטעם דאותם שחוזרים פניהם כבר נתיאשו ממנו ויאוש הוי כסתימת גולל אבל וכו' עכ"ל הרי לא תלה הטעם בהעדר ידיעת זמן הקבורה ונראה שם שזהו מלשון הרמב"ן ע"ש וגם מלשון רבינו הבי"י משמע דזה אינו לעיכובא דאלי"כ למה לו לחלק בין הנקבר כאן להנקבר בעיר אחרת ליפליג בעיר אחרת גופה בין כשיודעים זמן הקבורה ובין כשאינם יודעים אלא ודאי דלאו דווקא קאמרי ואורחא דמילתא קאמרי דכשנקבר שלא במקומו נעלם מהם זמן הקבורה אבל לא לעיכובא ולכן נלע"ד שכן הדין כמ"ש [ואולי גם הבי"ח לא לעיכובא קאמר וצ"ע] :

RMF agrees, arguing that if the actual burial was essential, then, "turning of the faces" should have no bearing because the mourners could always estimate a minimum time it would take for the deceased to reach his destination and be buried and thus begin aveilut accordingly. "Therefore," he explains, "we are forced to say that the basis for beginning the observance of mourning is not burial. But when the burial takes place nearby, so that it is possible to know when it occurred, the mourners' minds are on the deceased and it is as if he is lying before them." And this, of course, is a state wherein one cannot enter aveilut to accept consolation (P. Avot 4:18).

As such, whereas we previously explained that the primary trigger for the change in psychological, and subsequent halachic, status is the actual physical burial, RMF is saying that the "turn of the faces" is no less a trigger for the psychological turn. And it is only when the mourner still keeps his mind on the deceased because the immediacy of the

knowledge of the burial that he waits to change status, for the deceased is as if "lying before him."

RMF goes on to explain that when a body is sent to Israel for burial, the people who do not accompany the deceased begin their aveilut upon taking leaving of the deceased because "clearly, their minds are not upon the deceased and it is like they have totally resigned themselves to their loss (havi k'nityaashu)." Once again, the "turning of the faces" is accompanied by complete resignation to the loss and it is this resignation (ye'ush) which is the critical element to move from onen to avel.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן רנ

במת קרובים במדינה רחוקה טובא ואחדים נסעו לשם ואחדים נשארו בכאן מתי יתחילו אלו שבכאן האבלות
נשאלתי מידידי הרה"ג ר' נפתלי קארלבאך שליט"א במת קרובים במדינת בעלגיא ואחדים נסעו בעראפלאן/מטוס/ לשם להיות אצל הקבורה ואחדים נשארו בפה והקבורה ידוע שלא תהיה עד שיבואו הנוסעים מכאן לשם מאימתי מתחיל האבלות להקרובים שנשארו בכאן. והשבתי דלע"ד מתחילין אלו שבכאן להתאבל מיד כיון שלא יסעו לשם. ומה שבסעי' /שבסעי' /שעי"ה סעי' ב' /ביו"ד/ איתא בשולחין המת למדינה אחרת לקברו שמתחילין למנות שבעה ושלשים מעת שחזרו פניהם מללוות שהוא באינם יודעים מתי יקבר אינו משום דמדין ספק באבלות לקולא נידון ככבר נקבר דהא יש עכ"פ איזה שעות שידוע שלא נקבר כפי האומדן של אריכות הדרך שלפעמים הוא כבר ביום השני. אלא צריך לומר דהוא לשיעור להחשיב מקום רחוק כדאיתא בבה"ט סק"א דבמקום קרוב אין מתאבלין עד שאמרו להם שנקבר כדאיתא בש"ך סק"א ועיין הטעם בדגמ"ר. ולהרמב"ן גם לענין ריחוק אין חלוק אם יכולין לידע או לא עיין שם בבה"ט. ומכאן למדינת בעלגיא הוא מקום רחוק טובא ולא מצוי כלל שישעו מכאן לשם להיות אצל הקבורה ולכן אף להרמב"ם והש"ע מתחילין אלו שבכאן למנות מיד. משה פיינשטיין

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן קע

בדבר מתים שמוליכין לא"י והבנים נשארים בכאן מתי יתחילו האבלות.
ובדבר המתים שמוליכין אותם לא"י והבנים נשארים בביתם, פשוט שנתחייבו באבלות תיכף כשהעראפלאן נסע עם המת שאז נחשב בהכרח חזרת פניהם, ואין לדייק מלשון המחבר /ביו"ד/ סימן שע"ה סעיף ב' שכתב ואינם יודעים מתי יקבר, שמשמע דאם יודעין מתי יקבר כגון באלו שמוליכין אותן לא"י שידוע בשעון מדויק מתי תהיה הקבורה, וגם מודיעים בטעלעגראם ובטעלעפאן, לא יתחילו עד אחר הקבורה, דאם אף בעיר אחרת הויא הקבורה לעיכובא, יקשה מ"ט מתחילין למנות תיכף בחזרת פנים הרי היה להם להתחיל משעה שאפשר שהיתה הקבורה, ואם הדרך הוא מהלך יום ויומים הרי לא היה להם להתחיל עד יום ויומים שעדיין לא אפשר להסתפק בקבורה דבשעת חזרת פניהם הא ודאי לא היתה הקבורה, אלא מוכרחין לומר דאינו משום שהקבורה הוא עיכובא, אלא דכשהוא מקום קרוב דהוא סמוך לעיר שאפשר לידע מתי נקבר דעתם עליו וכמונח לפנייהם דמי כלשון הרמב"ן שהובא שם בב"י, שאם יארע איזה סיבה שמונע מלקבור יבואו גם הם לעזור ולהסיר המניעה, ועיין בדגמ"ר שמטעם זה רוצה לומר דבמסרוהו בעי"ט לעכו"ם שיקברוהו ביום טוב שבסוף סימן שצ"ט /ביו"ד/ אף בסמוך לעיר חל האבלות תיכף כשהוציאוהו מהעיר ונתכסה מהקרובים דלא שייך זה, אך הקשה מהרא"ש שכתב על הא דמסרוהו לעכו"ם שהוא דלא כרמב"ן, אבל הוא משום דגם במסרוהו לעכו"ם כיון שהמקום קרוב אפשר להם כשיהיה איזה מניעה שצריך ליתן עצה בדברים שרשאין אף ביום טוב וגם לפעמים יחזרו בהם שלא להניחם לקברו ביום טוב אלא להמתין עד אחר יום טוב שיקברו בעצמן ונמצא שדעתן עליהו אף שמסרו להעכו"ם. אך יש גם מקום לומר כחלוק הדגמ"ר לתרץ שיטת המחבר, אבל לא קשה על הרא"ש שלא מחלק. עכ"פ בעצם הסברא הן שוין דגם הרא"ש הביא לשון זה מרמב"ן. ולכן בעובדא דידן שמוליכין לא"י שכיון שנסע העראפלאן עם המת לא שייך להתזירו ולא שהנשארים כאן יבואו לשם לזמן הקבורה ולא יוכלו לעזור בכלום, יש להם להתחיל האבלות תיכף אף שידועין מתי תהיה הקבורה, שודאי אין שוב דעתם עליו והוי כנתיאשו כדכתב הרמב"ן בטעם מוליכין מעיר לעיר. ועיינתי בערה"ש וראיתי בסעיף ח' שגם הוא

כתב שלא תלוי בידיעת זמן הקבורה אלא ברחוק מקום תליא עיין שם, וזה ברור לדינא ולמעשה. ומה שאיתא בשד"ח בפאת השדה במערכת אבלות סימן י"ד הוא נידון אחר בנתקבל טעלעגראמע שמת הקרוב והקבורה תהיה למחר, שבזה איכא מחלוקת בין הגאון הנצ"ב ז"ל ובין חתנו הגאון ר' רפאל ז"ל, ולא שייך זה לדין. ומש"כ שבמקום אחד פסקו להיפוך משום שבשדי חמד שם כתב שבכהאי גוונא אין מתחילין האבלות עד אחר שנתקבל טעלעגראמע שנקבר לא ראיתי שם כי אין שם כלל נידון ענין זה. ידידו דו"ש ומברכו בהצלחה בתורה וביראת ה' טהורה, משה פיינשטיין.

In all cases, then, despite the dispute among the poskim, it is the psychological state of the mourner that effects the shift in halachic status from *onen* to *avel*. This psychological state is normally triggered by witnessing the actual burial. Alternatively, it is brought on by hearing of the actual burial when one anticipates its occurrence, either in the short term (Behag, Aruch Hashulchan, RMF) or in the long term (Bach, Beer Hetiev). Barring these possibilities, the psychological state of resignation to loss ("yeush") is brought on when one takes leave of the deceased.

The question at hand is, do modern communications change when the resignation to loss ("yeush") takes effect? That is, would the fact that one can receive word right when then burial takes place change the psychological state of the mourners such that "the mourners' minds are on the deceased and it is as if he is lying before them"?

There are two ways this question can be answered based on the two interpretations of the halacha in the Shul" A we started with:

Those who have sent the deceased to another country to be buried, and they know not when he will be buried, once they have "turned their faces" from accompanying the deceased, they start to count the shiva and sheloshim of mourning.

According to those who interpret the words of the Shul" A, "and they know *not* when he will be buried," as an essential condition to consider the "turn of the face" as the trigger of psychological turn, they understand that, conversely, if the mourners *do* know when the deceased will be buried, then they must await such communication. Accordingly, given modern communications, the mourners who do not accompany the deceased for burial must await to be informed of the burial – be it by telephone, telegram or internet communication – to begin their *aveilut*.

On the other hand, those who understand the Shul" A to be speaking in terms of the usual circumstances, knowledge of the actual burial a day or more later will not change the fact that the mourners will have removed their minds from the deceased, in the sense that they have already become resigned to the loss (*nitya'ashu*). In consonance, RMF writes that a telephone or telegram does not change the fact that the resignation occurred when the mourners took leave of the deceased and so it is then, at the turning of their faces, that the *aveilut* begins.

I would like to suggest that one can still agree with this latter opinion and claim that live streaming is entirely different than a telegram, a telephone or even internet chat. Indeed, I would argue that mourners who anticipate taking part in a funeral via live streaming can simply not be considered resigned to their loss (nitya'ashu). On the contrary, their "minds are on the deceased" to the point that they are practically like those accompanying the deceased – they remain devastated and in no way resigned to the loss. Anecdotally, I took part in such a funeral where the mourner from afar not only watched via live streaming, but actually spoke to the all those who performed the actual burial. She was very "present" at the funeral.

In conclusion, it appears to me that regardless of how one interprets the words of the Shul" A, the psychological turn, upon which all agree is the basis for the change in halachic status, is not made by a mourner taking leave of the deceased if they plan to participate in a live streaming of the funeral. Rather, the turn will take place, along with all those present at the funeral, when the burial is completed and the grave covered in dirt.

המקום ינחם כל אבלי ישראל בתוך אבלי ירושלים ושנשמע בשורות טובות